

Фонд образотворчого мистецтва: загальна характеристика

Степан Костюк

*науковий співробітник відділу наукового дослідження творів
образотворчого та музичного мистецтва
Відділення «Палац мистецтв ім. Тетяни та Омеляна Антоновичів»
ЛННБУ ім. В. Стефаника*

У статті розкрито характер складових частин фонду образотворчого мистецтва бібліотеки: станкова графіка, книжкова, журнальна, ужиткова. Виділено кращі естампи художників різних країн світу високого мистецько-технічного рівня. Подано історію будинку, в якому розташоване Відділення.

Ключові слова: фонд образотворчого мистецтва, естамп, станкова графіка, ілюстрації, екслібрис, плакат, художник, школа, напрям, жанр.

The article deals with the fund components of Fine Arts Library: easel graphics, book, journal, applied. The best prints of artists of different countries of the world of high artistic level are selected. The history of building where department is located is given.

Keywords: foundation art prints, easel graphic illustrations, bookplate, poster, artist, school, direction, and genre.

Статья раскрывает характер составляющих фонда изобразительного искусства библиотеки: станковая графика, книжная, журнальная, прикладная. Выделены лучшие эстампы художников разных стран мира высокого художественно-технического уровня. Подано историю здания, в котором расположено Отделение.

Ключевые слова: фонд изобразительного искусства, эстамп, станковая графика, иллюстрации, экслибрис, плакат, художник, школа, направление, жанр.

Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника створена за постановою Ради Народних Комісарів УРСР від 2 січня 1940 р. як філія Бібліотеки АН УРСР. У цьому ж році наказом № 39 по філії Бібліотеки АН УРСР у Львові від 30 травня було створено кабінет мистецтв, тепер — Відділення «Палац мистецтв імені Тетяни та Омеляна Антоновичів».

Фонди Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника сформовані на базі понад вісімдесяти відомчих і приватних бібліотек, які діяли у Львові ще у XIX ст., а деякі з них і значно раніше. Серед них: бібліотеки монастиря оо. василіан при церкві св. Онуфрія у Львові і Ставропігійського братства, які діяли з XVI ст.; бібліотека «Народного Дому», заснована 1849 р.; бібліотека Наукового Товариства імені Шевченка у Львові, створена 1893 р.; бібліотека Закладу імені Оссолінських, сформована 1817 р. у Відні й перевезена 1827 р. до Львова; бібліотека В. Баворовського, організована в середині XIX ст., та інші. При кожній з цих бібліотек існували відділи чи збірки мистецьких творів та мистецтвознавчої літератури, що внаслідок певних історичних подій стали основою фонду Відділення «Палац мистецтв імені Тетяни та Омеляна Антоновичів».

Відділення «Палац мистецтв імені Тетяни та Омеляна Антоновичів» знаходиться у будинку, що є пам'яткою архітектури, історія якої сягає початку XVII ст. Саме тоді Микола Сенявський, коронний підчаший, придбав у Катерини Зіморович, доньки поета Бартоломея Зіморовича, на окраїні міста ділянку землі. Згодом він призначив її під арсенал, який 1639 р. звів архітектор і генерал артилерії Павло Гродзіцький (пом. 1645 р.) [14, s. 103]. Про це інформує мармурова плита, вмурована у стіну західного фасаду будинку: «Tu był arsenał Sieniawskich wzniesiony i urządzony przez Mikołaja z Granowa Sieniawskiego Podczasz. Koron. i Pawła Grodzickiego Jen. Art. za Władysława IV. króla polskiego». Вибір М. Сенявським архітектора не був випадковим. Він прославився у Львові зведенням у 1630–1645 рр. Королівського арсеналу [14].

Стіни цокольного поверху складені з бутового каменю, а верхні — із цегли. Майже вся частина будинку до рівня, де починається цегляна кладка, знаходилася у землі і служила підземним сховищем арсеналу. У результаті пізнішого планування території міста з метою створення транспортних і пішохідних комунікацій її відкрили і перетворили на цокольний поверх. Масивність стіни свідчить про те, що будинок мав мілітарне призначення.

Невдовзі зброю з арсеналу перевезли у замок Сенявських, що у Старому Селі під Львовом. Будівля, змінивши у XVIII–XIX ст. кількох власників, 1833 р. перейшла до графа Юзефа Баворовського,

а у 1854 р., як спадок, дісталася його синові, Віктору Баворовському — відомому колекціонеру і перекладачеві польською мовою творів Джорджа-Ноела-Гордона Байрона, Віктора-Марі Гюго та інших західноєвропейських письменників.

Придбавши будинок, Юзеф Баворовський вирішив перебудувати його. Реконструкцією споруди на запрошення її власника керував Ігнатій Хамбрез (1758–1835) [13, с. 45], архітектор, живописець, графік, історик мистецтва, який у 1812 р. приїхав до Львова, де в університеті викладав курс лекцій з архітектури і будови доріг та мостів. Чималий досвід, набутий при перебудові Львівського університету в 1826–1828 рр., став базовим при зведенні на фундаментах арсеналу Сенявських двох поверхів. У цокольному поверсі Хамбрез зробив вікна і двері.

Зовнішнє і внутрішнє оформлення будинку Баворовських виконав відомий у першій половині XIX ст. скульптор Антін Шімзер (1790–1836, за іншими даними — 1838 р. [12, с. 45]), учень Віденської і Паризької академії мистецтв. Сучасні дослідники львівської скульптури стверджують, що оформляв будинок Ян Шімзер [12, с. 50] (1793–1856), молодший брат А. Шімзера, також вихованець Віденської академії.

Декорація надає будинку стилю неокласицизму [16, с. 35]. Східний фасад завершений трикутним фронтоном з наскрізним люнетом, у якому розміщено скульптуру лежачого коня. За документально непідтвердженою інформацією, після перевезення зброї з арсеналу в Старе Село в цьому будинку містилася конюшня графа Чарториського. На згадку про це і встановили скульптуру. Найбільше приміщення другого поверху має вихід на балкон, огорожений металевією кованою балюстрадою. Балка, що підтримує балконну плиту, лежить на вісьмох капітелях колон тосканського ордеру. Вона прикрашена рельєфними фігурами орлів, які у дзьобах тримають гірлянди квітів. Таких орлів можна бачити у Львові і на інших будинках.

Південний фасад будинку має еркер, під ним розташований барельєф з гербом родини Сенявських — «Леліва», відомого також як герб знаних на західноукраїнських землях родин Копистинських, Островських, Павловських та інших [15]. Він знаходиться у картуші, який завершено короною. Його обрамлення творить

багата арматура, яку активно використовували у XVIII ст. — гарматні дула, ядра, списи, перначі, прапори, що підтверджує мілітарне походження будинку. Перший поверх південного фасаду завершується терасою з балюстрадою.

Західний фасад будинку має двоє дверей, через одні — заходилося до фойє і сходами — на поверх, інші — слугували входом до читального залу бібліотеки. Вони знаходилися у прибудові північного фасаду, яка завершується балюстрадою балкона. Над карнизом, розміщеним над дверима, розташована рельєфна гірлянда з написом «BIBLIOTEKA». По центру нижньої частини прибудівки з півночі зроблено двері з напівциркульним завершенням, вони ведуть у підвал колишнього арсеналу.

Варто відзначити, що у 1912 р. територію навколо будинку було загороджено. Загорожу зі сторони сьгоднішніх вул. Бібліотечної і Технічної виконала фірма відомого львівського архітектора і підприємця Івана Левинського.

Інтер'єр будинку прикрашають одинадцять рельєфних композицій з античної міфології, розміщених над шістьма дверима у залах другого поверху. На однотонному темному тлі зображено білі гіпсові фігури, оточені з двох сторін невеликими кронштейнами, над якими — багато декоровані сандрики. За змістом зображення можна поділити на три групи. Першу творить композиція, у центрі якої — жіноча голова, обабіч, звернені до неї два грифони. Друга група — жертвоприношення. Третя — кортеж богині (Юнони?).

Окремої уваги в інтер'єрі заслуговують печі, кахлі яких виготовлені на львівській фабриці І. Левинського та заводі А. Вернера у Глинську [2, с. 189-221], про що свідчать і написи на душниках. Найімовірніше, усі печі встановлені на початку XX ст. Притому слід зазначити, що у 1900 р. фабрика І. Левинського у Львові отримала міжнародне визнання за мистецьке виконання [7, с. 27]. Усі печі мають лицьові виповнюючі, карнизні і кутові кахлі у чудовому рельєфному виконанні, приємного темного чи брунатного кольорів.

У будинку після його реконструкцій у середині XIX ст. не проводилось жодних серйозних ремонтних робіт. Дуже ускладнилися умови у 1939 р., під час німецько-польської війни, тут

розмістилося майже 300 солдатів, у підвали і коридори було завезено вісім великих машин амуніції. Подвір'я набуло вигляду військового табору, що могло привернути увагу німецької авіації і спричинитися до бомбардування будівлі. Після захоплення Львова Червоною армією через деякий час амуніцію з будинку вивезли.

Історія приміщення теперішнього Відділення «Палац мистецтв імені Тетяни та Омеляна Антоновичів» отримала своє продовження на початку 2000-х рр., коли комісія з Інституту «Укрзахід-проектреставрація», здійснивши експертизу технічного стану будівлі, виявила у її стінах великі тріщини. Актуальним стало питання капітального ремонту. О. Антонович (на кошти якого було проведено великий ремонт бібліотечного приміщення на вул. Стефаніка, 2 і зведено будинок бібліотеки Києво-Могилянської академії у Києві) виділив на реконструкцію старого приміщення та будівництво нового читального залу і книгосховища 1 270 000 ам. дол. Фінансову підтримку надав і уряд Республіки Польща (300 000 пол. зл.), а також Національний заклад імені Оссолінських (200 000 пол. зл.). Підготовка до ремонту розпочалася у лютому 2002 р. Проект реконструкції будинку 2003 р. виготовило «Архітектурно-проектне бюро «Столярів і партнери». Він передбачав укріплення старого будинку і побудову нового, з новим читальним залом і книгосховищем, створення переходів між ними. Реставраційно-ремонтні роботи проводила фірма Галічартбуд. За технічним виконанням плану слідкував Михайло Бачинський, — головний інженер ЛННБУ ім. В. Стефаніка. Загальне керівництво роботами здійснював генеральний директор бібліотеки Мирослав Романюк.

Старий будинок укріпили, по його периметру між першим і другим поверхами зробили пояс із швелерів та укріпили його стяжками між східною і західною стінами, дерев'яне перекриття стелі третього поверху замінили на монолітне, залізобетонне, постелили новий паркет, дах покрили новою черепицею, провели центральне опалення, встановили вантажний ліфт, обладнали виставкові зали, яких раніше не було. Складні інженерно-технічні роботи, перелік яких тут далеко неповний, не пошкодили ні екстер'єру, ні інтер'єру пам'ятки архітектури XVII ст. Рельєфи у середині приміщення відчистив і відновив художник Володимир Сиротюк.

Прибудову звели у вигляді тераси, яка не порушує силуетної панорами вул. Дорошенка і не перешкоджає сприйняттю старого будинку. Для будівництва нового сховища вирили котлован. Щоб укріпити ґрунти і перерозподілити навантаження під стрічкові фундаменти прибудови забили п'ятнадцять залізобетонних паль.

У другій половині 1940-х рр. з вул. Стефаніка, 2 у цей будинок перевезли фонд теперішнього Відділення «Палац мистецтв імені Тетяни та Омеляна Антоновичів», вагомими складовими якого є мистецтвознавча література, нотні видання, фотографії і твори образотворчого мистецтва.

Нотний фонд — один із найбільших в Україні. Музична культура XIX–XX ст. представлена нотними рукописами і виданнями творів видатних українських і зарубіжних композиторів. Цінну частину фонду формують західноукраїнські нотні видання XIX — початку XX ст. Це праці таких композиторів як М. Вербицький, С. Воробкевич, І. Лаврівський, П. Бажанський, О. Нижанківський, А. Вахнянин, Д. Січинський, С. Людкевич, Я. Ярославенко, В. Барвінський, З. Лисько та інші. Окремий розділ становлять прижиттєві видання творів львівських польських композиторів цього ж періоду: К. Мікулі, Ю. Ельснера, К. Ліпінського; львівських австрійських композиторів того часу Ф.-Кс. Моцарта, Й. Рукгабера. Творчість українських наддніпрянських композиторів відображена прижиттєвими виданнями творів М. Лисенка, К. Стеценка, М. Леонтовича, Я. Степового, П. Сениці, західноєвропейська музика — рідкісними виданнями творів Й. С. Баха, В. А. Моцарта, Ф. Ліста, Р. Вагнера. Є чимало творів російських композиторів. Особливу цінність мають музичні колекції П. Бажанського, Й. Кишакевича, М. Менцинського, Г. Левицької, фрагменти нотної бібліотеки магнатів Сапег із Красічина тощо.

Значним за обсягом і вагомим в історико-культурному відношенні є фонд фотографій і кліше. Фотомистецтво розвинулося у Львові досить швидко і вже у 1850-х рр. тут були відомі фотографьє Т. Шайнока, Ю. Едера, Тшемеських та інших. У їх доробку — багато фотографій з видами Львова, його вулиць, площ та окремих архітектурних споруд, а також портрети відомих людей. Значна кількість їх зберігається у Відділенні. Крім того є фото, зроблені у майстернях Тернополя, Чернівців, Перемишля, Києва, Одеси, Кракова, Варшави, Вільнюса, Відня та інших міст.

Особливу вартість становлять фотографії визначних суспільно-політичних діячів, письменників, художників, композиторів, артистів, а саме: портрети Т. Шевченка, І. Франка, Марка Вовчка, П. Куліша, А. Шептицького, Ірини Вільде, І. Пулюя, І. Горбачевського, М. Тарнавського, О. Степанівни, В. Гюго, Е. Золя, Б. Шоу, Дж. Гарібальді та багатьох ін. Тут зберігаються фото з життя січових стрільців та зображення архітектурних пам'яток.

У Відділенні «Палац мистецтв імені Тетяни та Омеляна Антоновичів» зберігається понад 93 000 надзвичайно цінних творів українського і зарубіжного образотворчого мистецтва. Основну їхню частину становить графіка. При чому рисунки, виконані твердими матеріалами (олівець, вугіль, крейда, пастель, сангіна). Малюнки, виконані рідкими матеріалами (чорнило, туш, акварель, соус), складають лише невелику групу. Основний масив — це друкована графіка, виконана у техніках високого друку (дереворіз, дереворит, ліногравюра), глибокого друку (офорт, акватинта, гравюра сухою голкою, гравюра на міді, гравюра на сталі, пунктирна гравюра, монотипія тощо) і плоского друку (літографія, розмивання тушшю на камені, офсетний цинк тощо).

Вагомим доповненням естампної графіки є наявність у фондах Відділення дерев'яних і металевих кліше. Особливу історію має дереворит виду Крехівського монастиря й оригінальна граверська дошка 1699 р. роботи визначного українського гравера Діонізія Сінкевича, з якої виконано цей естамп. Спочатку кліше зберігалось в архіві Крехівського монастиря. 1882 р. його там знайшов Я. Головацький, один із засновників «Руської Трійці», і зробив з неї кілька відбитків. Пізніше (як вважав В. Січинський) вона зберігалась у Львові в монастирі оо. василіан і від старості спорохнявіла [8, табл. XX–XXII], однак дослідник помилився.

Після закриття монастиря його приміщення передали під гуртожиток для робітників взуттєвої фабрики «Прогрес». Комусь із жителів гуртожитку потрапила ця дошка до рук і він використав її як підставку під квітковий горщик. Колишній завідувач відділу мистецтва Я. Янчак, побачивши її, забрав і разом із мистецтвознавцем А. В'юником зробив відбиток. Таким чином була підтверджена автентичність пам'ятки. Вологість завдала дошці деяких пошкоджень. Після реставрації В. Волкова вона

продовжує своє існування. Резонанс, який спричинила знахідка, став поштовхом для організації у багатьох музеях Львова виставок, де дошка стала центральним їх експонатом [6, с. 19]. У Відділенні зберігаються також унікальні мідні пластини українського гравера Г. Вишловського «Гасло Слова Божого...» (Львів, 1758) та італійського майстра К. Бароні генеалогічна таблиця «Окраса шляхетних батьків і матерів» (Б. м., XVIII ст.).

Найстаршим графічним твором у фондах Відділення є дереворит Вільгельма Пляйденвурфа — ілюстрація до «Weltchronik» Гартмана Шеделя, виданої у Нюрнберзі 1493 р. Це зображення Кракова, Казимира й інших міст. У фондах Відділення давній період історії графічного мистецтва репрезентують твори А. Дюрера, Г. Рембрандта, Г. Гольціуса, А. Остаде, В. Гондіуса й інших відомих художників. Із найновіших графічних творів, які нещодавно поповнили фонди, слід назвати ліногравюри Анастасії Кобельки «Земна віра» (2003), «Світає» (2007) й Андрія Тирпича «Між двох світів» (2008), цикли «Символи Кобзаря» (2007) і «Лемківські забави» (2008).

Фонд графічних творів Відділення, охоплюючи великий часовий проміжок, представляє різні стильові напрями багатьох мистецьких шкіл. Окреме місце у ньому посідає німецька школа XVI–XVII ст.: К. Діфштеттер, Л. Круг; австрійська школа XVII–XVIII ст.: М. Альтомонте, Б. Альтомонте, Й. Вінтерхальтер, Ф.-А. Маульберч; італійська школа XVII–XVIII ст.: Дж.-Ф. Гверчіно, П. Картона, Дж. Ланді. У цьому відношенні велике зацікавлення у спеціалістів може викликати збірка уродженця м. Золочева, майора австрійської армії Кароля Кюня. 1868 р. він заповів її в дар місту Львову. До 1939 р. вона знаходилася у музеї Любомирських. У фондах Відділення зберігаються також твори англійських, французьких й голландських митців. Багато з них, експонуючись на різних виставках в Україні та поза її межами [6, с. 23, 26-28, 36], отримали схвальну оцінку відомих мистецтвознавців, серед яких М. Лібман, Д. Шелест та інші [4; 10].

Польська художня школа представлена, зокрема, творами Яна Матейка. В основному це рисунки-ескizi, які слугували підготовчим матеріалом для виконання портретів художника В. Ствоша, політичного діяча Ю. Любомирського та альбому «Ubiory polskie». Їх доповнюють твори на тему історії Польщі. Твори Юліуша

Коссака — це переважно акварелі на історичну і побутову тематику. Окрему групу становлять зображення коней. 2009 р. у виставкових залах Відділення було організовано виставку його творів, присвячену 185-річчю від дня народження. Твори Артура Гроттгера відображають повстання польського народу у 1831 р. і 1863 р. проти російських окупантів, а також портрети, виконані олівцем, технікою гризайлю та інші твори. Серед праць Бруно Тепи і Яна Тисевича — краєвиди і побутові сцени, Яцека Мальчевського і Казимира Сіхульського — портрети та ескізи.

Зберігаються у Відділенні також твори японських і китайських художників XVIII–XIX ст.: Кейсая, Утагави Кунісади, Утагави Кунійокі, Хокусая Кацусіки та ін.

У фондах Відділення зберігається чимало творів українських художників, серед них: А. Гочемський («Родовідне дерево св. Василія Великого»), Й. Гочемський («Любарська чудотворна ікона св. Онуфрія Великого»), І. Стрельбицького («Почаївська Богородиця»), І. Филиповича («Бердичівська Богородиця з Дитям», «Портрет Даніеля Конціні», герби польських родів); Д. Сінкевича («Крехівський монастир»), К. Ауера («Замок в Підгірцях», «Водопад під Дорою», «Геофіл Ленартович»), А. Лянге («Замок в Олеську», «Від містечка Сколе», «Винники»), Б.-З. Стенчинського («Замок в Кросно», «Краковець», «Куткір», «Самбір з південної сторони»), А. Пилиховського («Хрещення Русі за св. Володимира Великого», «Оборона киян у десятирній церкві під час нападу татар», «Посли папи Інокентія IV передають королівську корону галицькому князеві Данилові»); О. Кульчицької («Вечером», «Прялі», «Проти бурі»); Я. Музики («Катерина», «Хлопчик з пташкою», екслібриси); Л. Левицького («Сільський мотив», «Іван Франко», «Михайло Вербицький»), М. Старовойт («Місто Львів», «Стрийський парк», «Гуцульщина», «Мати»); С. Караффи-Корбут («На чужині. Тарас Шевченко», «Ранок», «Докір», чимало екслібрисів), І. Остафійчука («Аркан», «Карпатська сюїта», «Прометей»), Б. Сороки («Стрибог», «Велес», «Камінний хрест», екслібриси), Є. Безніска (цикл «Храми Львова», «Тайна вечера», «Портрет І. Франка») та багатьох інших художників.

Основну частину фонду складає станкова графіка — твори самостійного значення, які нерідко представлені у циклах або серіях.

Дуже цінними є гравюри із зображенням планів міст, панорам, окремих архітектурних споруд чи їхніх фрагментів. Серед них — види Кам'янця-Подільського, Луцька, Острога, Гродна, Перемишля, Києва, Кракова, Парижа, чимало графічних творів із зображенням Львова та низки його пам'яток архітектури. Найдавнішим серед них є дереворит початку XVII ст. «Львів Південної Русі головне місто — найславетніший склад східних товарів», який виконав Авріелій Гогенберг за рисунком інженера А. Пассаротті, який у 1607–1608 рр. проектував реконструкцію фортифікацій Львова. На звороті гравюри міститься перший опис міста, який на основі історичних джерел підготував львівський аптекар і громадський діяч Я. Альнпек (Алембек). Мідерит опубліковано у шостому томі збірника «Civitates orbis terrarum» (Кельн, 1618), який впродовж 1597–1618 рр. видавали Г. Браун, С. Новелянус та А. Гогенберг. Рідкісною є гравюра на металі Ф. Пернера «Вид Львова — столиці королівства Галичини і Володимирії» (Відень, 1772), яка подає пояснення до окремих споруд міста. Ряд панорам у фондах Відділення доповнює ліногравюра «Середмістя Львова» Б. Сороки (Львів, 2002). Вона «у візуальному порівнянні з гравюрами А. Гогенберга і Ф. Пернера засвідчує ті зміни, яких зазнали архітектурні пам'ятки, починаючи з XVII ст.» [3, с. 36]. До теми Львова зверталось багато художників, її опрацьовували К. Ауер («Вулиця Панська», «Бернардинський костел», «Катедральний костел у Львові»), А. Лянге («Цетнерівка», «Ярмарок біля собору св. Юра»), А. Пириховський («Каплиця Трьох святих у Львові», «Онуфрійський монастир у Львові», «Церква руської семінарії у Львові»), О. Добровольський («Будинок Галицького сейму», «Собор св. Юра», «Каплиця Боїмів»), В. Бунов («Поліграфічне ремісничє училище ім. І. Федорова», «Літературно-меморіальний музей І. Франка»), І. Соболева («Львів. Італійський дворик», «Львів. Брами XVIII ст.»), М. Старовойт («Музей українського мистецтва у Львові», «Львів. Залізничний вокзал») та інші. Багато з них, збагачуючи композицію зображенням мешканців міста, їхнього побуту, передають атмосферу певного часу. Естампи виконувались у Львові, а також в майстернях Кельна, Відня, Кракова і Парижа. Усі вони відображають різні етапи розбудови міста, періоди і стилі його архітектури, особливості окремих пам'яток, їх фрагменти, прикраси тощо.

Окремої згадки заслуговує група портретів визначних людей, серед яких англійські діячі: Е. Стюарт, Т. Говард та інші; голландський король П. Філіп, портрети відомих історичних та культурних діячів Австрії, Данії, Італії, Франції, Німеччини, Польщі та інших країн, які виконали в основному всесвітньо відомі майстри XVII–XX ст.

На окрему увагу заслуговує збірка портретів Богдана Хмельницького, яка сьогодні є найбільшою у світі. До найдавніших з них належить твір відомого голландського гравера Вільгельма Гондіуса, виконаний 1651 р. Однією з версій історії створення цього портрета є замітка «Bohdan Chmielnicki» [18], у якій зазначено, що у галереї польського короля Станіслава Августа Понятовського зберігся портрет Б. Хмельницького XVII ст. роботи невідомого майстра, виконаний з натури олійними фарбами у половину зросту. За всіма характеристиками він нагадує портрет роботи В. Гондіуса, а, отже, міг бути його прообразом. Цю версію згодом неодноразово заперечували науковці. Однак, до сьогодні гравюра В. Гондіуса є зразком для наслідування низки художників упродовж уже багатьох століть. Серед інших авторів портретів гетьмана — Г. Боуттатс, П. Фюрст, Є. Глоговський, К.-В. Келісінський, Я. Матейко, В. Масюгин, А. Косткевич, Я. Аргунов, О. Осипов, А. Олещинський та інші. Портрети датуються XVII–XX ст., за технікою виконання це переважно гравюри на металі, є також рисунки олівцем і чорнилом, місце виконання — Гданськ, Антверпен, Варшава, Лешно, Москва, Париж та Підгірці.

У фондах Відділення зберігається унікальний портрет Тараса Шевченка, надрукований 1862 р. у літографічній майстерні А. Косткевича у Львові. Його виконав Володимир Гутовський. Це перший портрет Кобзаря на західноукраїнських землях. «Портрет мужчини, на вид містечкового міщуха в баранковій шапці» [11, с. 5], як говорив Ксенофонт Климкович, став образом народу [1, с. 4].

Один з найдавніших у портретній колекції Відділення є портрет Маркіяна Шашкевича, виконаний у техніці літографії і опублікований у львівському журналі «Зоря» 1893 р. (№ 20). Припускаємо, що саме з нього Вільгельм Гехт намалював новий портрет М. Шашкевича і помістив у книзі «Die Österreich-Ungarische Monarchie in Wort und Bild [Bd. 19. I.] Galizien» (Відень, 1898).

Окремої згадки заслуговує підбірка копій певних пам'яток мистецтва: живописних полотен, нагробків, стел. Багато представлені зображення костюмів різних народів і країн, серед яких — одяг західного регіону України у виконанні Єжи Глоговського і Кастана-Вінценти Келісінського.

В роки німецько-фашистської окупації Львова фонди відділу зазнали значних втрат. Фашисти вивезли 2 396 найцінніших творів графіки та оригінальних творів мистецтва, серед них — 25 оригінальних рисунків німецького художника Альбрехта Дюрера (1471–1528). Після закінчення Другої світової війни їх виявлено в американській зоні окупації і незаконно передано Георгу Любомирському, одному з нащадків засновника Львівського музею Любомирських, а той продав їх на аукціоні. Тепер ці рисунки зберігаються в музеї Бойманс фон Бенінгем (Роттердам), Бербер-інституті (Бірмінгем, Англія), Галереї Куртаульд-інституту, Британському національному музеї, Національній галереї Канади, Художньому інституті Чикаго, музеї Нельсон-Антике (Канзас-Сіті), Метрополітен музеї (Нью-Йорк), Художньому музеї Клівленда та в інших установах і приватних збірках світу. Впродовж багатьох років дирекція ЛННБУ ім. В. Стефаника прикладає багато зусиль, щоб повернути рисунки А. Дюрера. До цієї справи підключилась Національна комісія з питань повернення в Україну культурних цінностей, але всі ці заходи не дали позитивних результатів.

Розкриття фонду графіки Відділення «Палац мистецтв імені Тетяни та Омеляна Антоновичів» буде неповним, якщо не згадати про графічні твори, які включено в альбоми, або які є окрасою книжок і журналів XIX — початку XX ст. Серед них в першу чергу слід назвати «Description de l'Égypte ou recueil des observations et des recherches qui ont été faites en Égypte pendant l'expédition de l'armée française. 2 éd.» (Париж, 1820). Видання виходило окремими зошитами, присвяченими усім сферам життя Єгипту — історії, архітектурі, скульптурі, побуту, природі тощо. Гравюри на металі виконані на високому мистецькому рівні. Вони переплетені у чотирьох томах великого формату і є великою рідкістю.

Постійний попит у читача має видання «Древности Российского Государства, издано по височайшему повелению государя императора Николая I» / Рисованы Ф. Солнцевим. — М., 1849. —

Т. 1-4. В чотиритомнику змальовано копії і зроблено високоякісні репродукції з ікон (серед них Володимирська Богоматір, ікона Одігітрія Смоленської Богоматері, образ Донської Богоматері, новгородський Образ Знамення Пресвятої Богородиці), хрести, церковна утвар. Всі ці речі виявив і науково опрацював президент Імператорської академії мистецтв А. Оленін.

У фондах Відділення зберігається чимало інших альбомів із зображенням міст і містечок різних країн Європи. Наприклад літографічні альбоми видавничого закладу Піллерів, серед яких: «Zbiór najpiękniejszych i najinteresowniejszych okolic w Galicyi» (Львів, 1823); «Galicyja w obrazach» (Львів, 1837–1838. — Зош. 1-12). До їх появи спричинилися відомі родини Галичини Дідушицькі і Павліковські. Над створенням літографічних альбомів працювали найвідоміші художники того часу: А. Лянге, К. Ауер, А. Горчинський, Ю. Свобода, Б.-З. Стенчинський та ін. Ці видання здебільшого містять зображення храмів, оборонних замків, палаців, окремих населених пунктів. Відстоюючи позицію: «Вид для ока повинен мати текст для розуму» [5, с. 51], Піллери під кожним зображенням в альбомах подавали коротку інформацію про місто чи архітектурну пам'ятку. Ряд зображень міст та містечок може доповнити праця Н. Орди «Album widoków przedstawiających miejsca historyczne Królestwa Galicyi i Ziem Krakowsskich zrysowany z natury» (Варшава, 1880). Деякі з літографій виконані на підставі акварелей, які знаходяться у фондах Відділення. Серед них — види Бучача, Галича, Добромиля, Дроговижа, Жовкви, Олеська, Підгірець, Скали, Тереховлі та Язлівця.

Серед альбомів, присвячених пам'яткам української культури, які вийшли у світ друкарським способом, варто відзначити «Юбилейное издание в память 300-летия основания Львовского Ставропигийского братства» (Львів, 1886). Тут подано історію церкви Успіння Пресвятої Богородиці авторства І. Шараневича з тринадцятьма літографічними зображеннями храму.

Альбом О. Лушпинського «Деревяні церкви Галичини XVI–XVIII в.» (Львів, 1920), підготований на основі збірки рисунків і фотографій архітектора, яку 1913 р. придбав Національний музей у Львові. Він містить 40 офсетних відбитків різних церков та дзвіниць бойківського, лемківського та гуцульського етноregionу України.

«В [...] рисунках глядач відчуває композицію мас і ритм архітектурних ліній; в них виділено й підкреслено характерні галицькі форми» [9, с. 3]. На більшості з них є факсиміле автора.

Альбом В. Січинського «Дзвіниці і церкви Галицької України XVI–XIX ст.» (Львів, 1925) був другим виданням із серії «Збірки Національного музею у Львові». Всі ілюстрації, які підготував автор, мають не тільки мистецьке, але й науково-пізнавальне значення, яке поглиблює розлога характеристика пам'яток у кінці альбому («Церква села Сихів біля Львова пол. XVII ст.», «Церква села Кошелів біля Львова з 1738 р.», «Церква в с. Старе Село 1741 р.» та інші).

Характеризуючи альбоми, видані друкарським способом, не можна не згадати працю І. Свенціцького «Ікони Галицької України XV–XVI віків» (Львів, 1929), яка є продовженням «Збірки Національного музею у Львові». Вона містить 239 таблиць-зображень ікон із різних частин західноукраїнських земель. Кольорові кліше виготовлялися у Берліні та Брюсселі (у друкарнях «Zieger&Steinkopf» і «Alex. Deloge»), чорно-білі — у Львові (у друкарнях «Atlas» і «Кліш»).

Окремої уваги у фондах Відділення заслуговує «Альбум заслужених русинів» (Львів, 1887), що містить 37 літографічних таблиць. Це портрети українських діячів XVI–XIX ст.: К. Островського, П. Могили, Б. Хмельницького, П. Полуботка, М. Максимовича, М. Костомарова, Н. Вахнянина, О. Огоновського, О. Барвінського та ін.

Не меншу вартість мають альбоми творів різних художників. «Kielisiński K.-W. Albóm» (Познань, 1853–1855). Основну частину видання формують офорти, розділені на три групи. Перша — це типи і портрети людей з різних місцевостей і різних професій. Друга — архітектурні пам'ятки, зображення дерев'яних церков у Буцові, Старяві, Шегинях (усі — Самбірського р-ну Львівської обл.), замків у Тереховлі та Тернаві. Третю групу творять зображення монет і печаток. Переглянувши твори К.-В. Келісінського, можна стверджувати, що рисунок художника досконалий навіть у найменших мікроскопічних деталях. Він дає уявлення не лише про архітектурний стиль будівлі, але й про матеріал, з якого вони зроблені.

Альбом Я. Матейка «Ubiory w Polsce 1200–1795» (Краків, 1860) складається із дев'яти розділів: вчені, шляхта, лицарство, духо-

венство, король і придворні, магнати, селяни, міщани, цехи і братства, кожен з яких — багато ілюстрований. Художник, зосередивши основну увагу на одязі різних верств населення, одночасно дав психологічну характеристику різних соціальних типажів. Відтворюючи одяг різних часів, митець поділив альбом на декілька періодів, останнім з яких є 1697–1795 рр. Альбом є ґрунтовним джерелом для порівняльної характеристики вбрання людей, що жили і працювали у різний час на тодішніх польських теренах.

Рідкісну збірку становлять авторські альбоми українських художників, присвячені творчості Тараса Шевченка, зокрема — автолітографії художників Харкова, приурочені 125-м роковинам від народження великого поета. До 150-річчя від дня народження Кобзаря у Києві вийшло друком чотири альбоми творів київських митців. Один із них — «Безсмертна творчість Кобзаря», до нього увійшли естампи В. Авраменка («Гайдамаки»), Г. Гавриленка («Катерина»), Ф. Глушука («Сон»), О. Данченка («Єретик»), В. Куткіна («В казематі»). Другий альбом — «Поезія Т. Г. Шевченка в офортах київських художників», сформований із творів А. Базилевича, Б. Гінзбурга, Г. Горобієвської, М. Дерегуса, В. Касіяна, В. Панфілова, В. Новиківського та інших. Над альбомом «Подвиг Шевченківського життя» працювали: Ф. Глушук, М. Маловський, О. Данченко, В. Кравченко, В. Якубич, І. Філонов, І. Принцевський та інші. Альбом «Шевченківські місця» містить естампи І. Батечка, В. Боканя, Г. Гавриленка, Г. Гаркавенка, Г. Зубковського, В. Литвиненка, Г. Логвина, Л. Призанта, М. Родіна, Л. Фейгіна та інших. Альбоми вийшли накладом сто примірників.

Велике зацікавлення дослідників у фондах Відділення викликає добірка багато ілюстрованих періодичних видань, особливо декілька журналів уже згаданого закладу Піллерів. Його керівництво, відчуваючи потреби суспільства і відповідаючи на них, у першій половині ХІХ ст. розпочало видання низки часописів. Дослідники української культури цього періоду зазначають, що найбільше вдячності заклад заслуговує власне «за друк, а почасти й видання, перших львівських часописів» [5, с. 45]. Окрім політичних і комерційних часописів, у 1840 р. тут почали видавати «*Dziennik m6d paryskich*», який став одним із найпопулярніших навіть далеко за межами Галичини, — у Варшаві, Вільно і Петербурзі [5, с. 47]. Зараз окремі примірники журналу зберігаються

у небагатьох бібліотеках і кількох приватних колекціях. У фондах Відділення знаходиться повний комплект цього видання. Окрасою журналу є ілюстрації, які виконав спеціально запрошений з Відня художник Антоні Вайдель. «На тлі романтичних парків чи затишних бідермайєрівських інтер'єрів виділяються постаті чоловіків у вузьких панталонах, скроєних по структурі сюртука, яскравих жилетках-камізелках, з неодмінною хусткою, легко пов'язаною на шиї. З ними в парі — тендітні жінки: тонкі стани підкреслені широкими спідницями, миловидні обличчя обрамлені капелюшками» [5, с. 47].

Окрему групу ілюстрованих періодичних видань у фондах Відділення сформували журнали, в яких у дереворитах, гравюрах на металі чи літографіях репродукувалися скульптури чи живописні полотна відомих художників світу. Серед них — «Tygodnik ilustrowany» (Варшава, 1859–1939), який сприяв розвитку передусім польської дереворитної графіки, зокрема коли Ю. Коссак був його художнім керівником (1862–1868). У журналі репродукувалися твори А. Гротгера, Я. Матейка, Я. Мальчевського, а також українських художників: Р. Гадзевича, І. Труша. Не менш важливим у цьому відношенні є тижневик «Kłosy» (Варшава, 1865–1890), на сторінках якого представлено мистецький доробок Ю. Коссака, Я. Матейка, Т. Рибковського, Ю. Панькевича, Г. Семірадського та ін.

Ужиткова графіка у фондах Відділення представлена великою колекцією книжкових знаків — від суперекслібрисів XVIII ст., відтиснених на палітурках чи наклейках, — до сучасних. Це не випадково, адже у Львові вже у XV ст. почали діяти бібліотеки і впродовж багатьох століть наше місто займало провідне місце у розвитку екслібриса. У Відділенні зберігаються твори, які виконали різні художники і різними техніками, їх авторами є польські художники: К.-В. Келісінський, Л. Тирович, О. Процайлович, Т. Журовський, З. Ацеданський, а також відомі українські митці: П. Ковжун, М. Бутович, М. Глущенко, Я. Музика, С. Гординський, І. Крислач, Б. Сорока. Екслібриси присвячені як установам, так і окремим особам — архітекторам, лікарям, інженерам, діячам мистецтва. У 1980-х рр. із збірки відомого львівського колекціонера Володимира Вітрука придбано експонати виставок «Екслібриси львівських художників» (Львів, 1968) та «Стефаникіана» (Львів, 1984). Бібліотека закупила й книжкові знаки, які експонувалися на виставці «Русалка Дністровая в

екслібрисі» (Львів, 1987) з нагоди 150-річчя виходу в світ альманаху. Їхніми авторами є: С. Безніско, М. Безпалків, І. Боднар, П. Гранкін, І. Крислач, П. Маркович, Б. Сорока, М. Яців та інші.

Другою, не менш важливою частиною ужиткової графіки, у фондах Відділення є колекція плакатів. За документами обліку сьогодні вона налічує близько 3 500 од. зб. Серед них — плакати на сільськогосподарську, промислову, військову, медичну, проти-пожежну і технічну безпеку. Найцікавішими в художньому аспекті є політичні плакати. Серед них — твори відомих художників: А. Ватоліна, В. Дені, В. Іванова, В. Корецького, А. Пластова, вони, в основному, відображали воєнну тематику періоду 1941–1945 рр.

У Відділенні склалася традиція збирати, опрацьовувати та зберігати колекції, які подарували художники, композитори, громадські діячі та ін. Серед таких збірок варто відзначити колекцію українського композитора та музикознавця П. І. Бажанського; українського композитора і диригента Й. Кишакевича, тут зібрано майже всі видання творів композитора, а також інших авторів; В. Л. Гошовського — відомого музикознавця і творця системи УНКАСАТ (система, за допомогою якої можна опрацьовувати музичний фольклор у комп'ютерному варіанті). Колекцію Любомира Терлецького в 1994 р. подарувала бібліотеці його сестра, Лідія Терлецька-Добровольська. У 1999 р. Лариса Крушельницька подарувала Відділенню збірку, успадковану від своєї матері Галини Левицької, відомої української піаністки і педагога, а саме: нотні твори українських та іноземних композиторів для фортепіано.

Із відкриттям Відділення «Палац мистецтв імені Тетяни та Омеяна Антоновичів» 2007 р. у виставкових залах було відкрито виставку колекції мистецьких творів, яку подарував бібліотеці Мар'ян Коць. Вона охоплює 160 творів, авторами яких є: О. Архипенко, В. Баляс, М. Бурачек, С. Васильківський, Я. Гніздовський, Д. Горняткевич, О. Грищенко, С. Зарицька, Е. Козак, Т. Копистинський, В. Кричевський, О. Кульчицька, С. Литвиненко, П. Мегик, М. Мороз, Л. Морозова, М. Неділко, М. Черешньовський та багато інших.

Молоді українські художники Наталя Кручкевич і Михайло Сидоренко подарували Відділенню 38 своїх творів. Пані О. Кузьмович-Шепарович надіслала з діаспори дуже цінну збірку книжок з образотворчого мистецтва, зокрема енциклопедії та альбоми, видані в Німеччині та США.

Працівники Відділення проводять наукову каталогізацію графічного фонду. На початок 2010 р. опрацьовано понад 89 000 графічних творів (при науковому опрацюванні твору було застосовано найновіший на той час метод — до карточки, поруч з описом художнього твору, приклеєно фотографію оригіналу, що візуально відтворює зміст твору і сприяє збереженню фонду та полегшує роботу при обслуговуванні читача).

Унікальний фонд Відділення «Палац мистецтв імені Тетяни та Омеляна Антоновичів», окрему частину якого становлять твори образотворчого мистецтва, постійно поповнюючись, є вагомим джерелом у багатоаспектному дослідженні історії та культури Європи в цілому і України зокрема, у розкритті інтеграційних процесів у мистецтві різних країн світу, формуванні національних шкіл з яскравим самобутнім характером. Ставши основою багатьох наукових праць істориків та мистецтвознавців, вони залишаються маловідомими і очікують свого розкриття.

Адам Гочемський. Родовідне дерево св. Василя Великого. — [Б. м.], 1775.
Гравюра на металі

Альбрехт Дюрер. Різдво Пресвятої Діви Марії. — [Б. м., XVI ст.].
Гравюра на металі

Франсуа Пернер. Вид Львова — столиці королівства Галичини і
Володимирії. — Відень, 1772. Гравюра на металі

Вільгельм Гондіус. Портрет Богдана Хмельницького. — [Б. м.], 1651.
Гравюра на металі

Ярослава Музика. Екслібрис Сергія Білоконя. — [Б. м., б. р.]. Ліногравюра

1. *Возняк М.* Народини культу Шевченка в Галичині / *М. Возняк* // Неділя : Літературно-науковий тижневик. — [Львів]. — 1911. — Чис. 11/12. — С. 1-5.
2. *Колупаєва А.* Українські кахлі XIV — початку XX ст. Історія. Типологія. Іконографія. Ансамблевність / *Агнія Колупаєва*. — Львів, 2006. — 384 с.
3. *Костюк С.* Три зображення Львова / *Степан Костюк* // ЛюнАрт: Місячник мистецьких подій. — [Львів]. — 2006. — № 10/11. — С. 34-36.

4. *Либман М.* Выставка западноевропейского рисунка XVI–XVIII веков из собраний Львова / *М. Либман* // Искусство. — [Москва]. — 1984. — № 2. — С. 66-70.
5. *Малець С.* За часів Маркіяна Шашкевича. Перше видання з 90 ілюстраціями / *Софія Малець*. — Львів : Центр Європи, [б. р.]. — 96 с.
6. Матеріали до бібліографії / укл. *Л. Купчинська* за уч. *В. Мартинович*, бібл. ред. *Л. Ільницької* // Буття в мистецтві: збірник наукових праць і матеріалів на пошану Степана Костюка з нагоди 80-річчя / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника ; наук. ред. і упоряд. *Л. Купчинська* ; відп. ред. *М. Романюк*. — Львів, 2007. — С. 9-50.
7. *Нога О.* Українська художньо-промислова кераміка Галичини (1840–1940) / *Ольга Нога*. — Львів : НВФ «Українські технології», 2001. — 392 с.
8. *Січинський В.* Архітектура в стародруках / *В. Січинський*. — Львів, 1925. — 28 с., XXV табл.
9. *Таранушенко С.* Архітект А. Лушпинський. Дерев'яні церкви Галичини XVI–XVIII в. Львів, 1920 р. / *С. Таранушенко* // *Січинський В.* Дзвіниці і церкви Галицької України XVI—XIX ст. / *Володимир Січинський*. — Львів, 1925. — С. 3-7.
10. *Шелест Д.* Рисунки Пауля Трогера в львовском собрании / *Д. Шелест* // Музей. Художественные собрания СССР. — [Москва]. — 1983. — № 4. — С. 143-150.
11. *Щурат В.* Святкованє роковин смерти Шевченка в Галичині 1862–1870 / *В. Щурат* // Неділя : Літературно-науковий тижневик. — [Львів]. — 1911. — Чис. 11/12. — С. 5-8.
12. *Biriulow J.* Rzeźba lwowska od połowy XVIII wieku do 1939 roku. Od zapowiedzi klasycyzmu do awangardy / *Jurij Biriulow*. — Warszawa : Neriton, 2007. — 388 s., il.
13. *Chambrez Ignacy (Chmprez)* // *Łoza S.* Architekci i budowniczkowie w Polsce / *Stanisław Łoza*. — Warszawa : Budownictwo i architektura, 1954.
14. *Grodzicki Paweł* // *Łoza S.* Architekci i budowniczkowie w Polsce / *Stanisław Łoza*. — Warszawa: Budownictwo i architektura, 1954.
15. *Leliwa Herb* // *Niesiecki K. S. J.* Herbarz polski / *Kasper Niesiecki S. J.* : w 10 t. — Lipsk, 1841. — T. VI. — S. 39-42.
16. *Mańkowski T.* Początki nowożytnego Lwowa w architekturze / *Tadeusz Mańkowski*. — Lwów : Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, 1923. — 51 s., il.
17. *P. K. Baroni, Carlo / P. K.* // *Thieme B., U. von Becker F.* Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart / *Begründet von Ulrich Thieme und Felix Becker*. — Leipzig : Verlag von E. A. Seemann, 1908. — Bd. II : Antonio da Monza — Bassan. — S. 518.
18. *r. Bohdan Chmelnicki / r.* // Кłosy. — [Warszawa]. — 1877. — № 604.